SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS
Global Academic Knowledge Repository

МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ТЎҒРИСИДАГИ ИШЛАРНИ ЮРИТИШДА ПРОКУРОР ИШТИРОКИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Ахмедова Сорахон Толипжановна
Ўзбекистон Республикаси
ИИВ Академияси Маъмурий ҳуқуқ
кафедраси профессори

Аннотация: Мазкур мақолада маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш ва кўриб чиқишда прокурор иштирокининг ҳуқуқий табиати, процессуал мақоми ҳамда асосий вазифалари таҳлил қилинган. Прокурорнинг маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш босқичидаги процессуал ҳаракатлари — далилларни текшириш, илтимосномалар киритиш ҳамда иш юзасидан қонунга асосланган хулоса бериш механизми ёритиб берилган. Шунингдек, соҳадаги амалий муаммолар ўрганилиб, маъмурий қамоқ жазоси назарда тутилган ва ҳимояга муҳтож шахсларга оид ишларда прокурорнинг мажбурий иштирокини қонунан мустаҳкамлаш, прокурор хулосасини стандартлаштириш ва рақамли технологиялардан фойдаланишни кенгайтириш бўйича илмий асосланган таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: прокурор иштироки, маъмурий ҳуқуқбузарлик, процессуал мақом, маъмурий юрисдикция, далилларни текшириш, прокурор хулосаси, маъмурий қамоқ, қонунийлик, одил судлов, рақамлаштириш.

Процессуально-правовые аспекты участия прокурора в производстве по делам об административных правонарушениях

Аннотация: В данной статье анализируются правовая природа, процессуальный статус и основные задачи участия прокурора в производстве и рассмотрении дел об административных правонарушениях. Подробно освещены процессуальные действия прокурора на стадии судебного разбирательства: исследование доказательств, заявление ходатайств и механизм дачи мотивированного заключения по существу дела. На основе анализа правоприменительной практики выявлены системные пробелы и разработаны предложения по законодательному закреплению обязательного участия прокурора по делам, предусматривающим административный арест, а также в отношении социально уязвимых категорий лиц, стандартизации

структуры прокурорского заключения и расширению использования видеоконференцсвязи.

Ключевые слова: участие прокурора, административное правонарушение, процессуальный статус, административная юрисдикция, исследование доказательств, заключение прокурора, административный арест, законность, правосудие, цифровизация.

Procedural and Legal Aspects of Prosecutor’s Participation in Proceedings on Cases of Administrative Offenses

Abstract: This article examines the legal nature, procedural status, and core objectives of the prosecutor’s participation in proceedings on administrative offense cases. It outlines key procedural actions executed by the prosecutor during the trial stage, including the examination of evidence, submission of procedural motions, and the provision of reasoned formal conclusions on the merits of the case. Furthermore, evaluating practical application challenges, the author provides evidence-based recommendations for legally codifying mandatory prosecutorial participation in proceedings involving administrative detention and vulnerable individuals, standardizing prosecutorial opinions, and incorporating digital courtroom solutions.

Keywords: prosecutorial participation, administrative offense, procedural status, administrative jurisdiction, examination of evidence, prosecutor's conclusion, administrative arrest, rule of law, justice, digitization.

Маъмурий юрисдикция соҳасида қонунийликни таъминлаш ва процессуал адолатга эришишда прокурор иштироки алоҳида институционал аҳамият касб этади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш маъмурий мажбурлов чораларини қўллаш, шахснинг мулкий ва шахсий номулкий ҳуқуқларини, айрим ҳолларда эса эркинлигини (маъмурий қамоқ шаклида) чеклаш билан бевосита боғлиқдир. Шу боис, маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича иш юритишда прокурор нафақат умумий назорат субъекти, балки процессуал муносабатларнинг тенг ҳуқуқли, мустақил ва фаол иштирокчиси сифатида намоён бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (кейинги ўринларда – МЖтК) 297-моддасида прокурорнинг маъмурий ишларни юритишдаги процессуал мақоми қатъий белгилаб қўйилган [1]. Унга кўра, прокурор маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда шахсан иштирок этишга, иш ҳолатларини текширишда қатнашишга,

илтимосномалар тақдим қилишга ҳамда иш бўйича келиб чиққан барча саволлар юзасидан қонунга асосланган ўз хулосасини баён этишга ҳақлидир.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги ишларда прокурор иштирокининг мақсад ва вазифалари қуйидагилардан иборат:

Иш ҳолатларини тўлиқ ва холисона аниқлаш: Ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги факти, унинг юридик таркиби, шахснинг айби ҳамда жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг ҳар томонлама текширилишига кўмаклашиш [2];

Процессуал кафолатларни таъминлаш: Жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи ва бошқа иштирокчиларнинг процессуал ҳуқуқлари (ҳимояланиш, таржимон хизматидан фойдаланиш, далиллар тақдим этиш) бузилишига йўл қўймаслик;

Давлат ва жамоат манфаатларини ҳимоя қилиш: Давлат органлари ёки мансабдор шахслар томонидан йўл қўйилган ҳуқуқбузарликлар юзасидан ишларни кўришда, шунингдек, кенг жамоатчилик хавфсизлигига таҳдид солувчи қилмишлар бўйича жазонинг муқаррарлигини таъминлаш [3].

Қонунчилик таҳлили шуни кўрсатадики, прокурорнинг маъмурий ишларни кўришдаги иштироки ихтиёрий ёки мажбурий шаклда бўлиши мумкин. Аксарият ҳолларда прокурор ўз ташаббуси билан жамоат манфаати ёки қонун устуворлиги талаб этадиган муҳим ишларда қатнашади. Шу билан бирга, қонунда бевосита кўрсатилган алоҳида тоифадаги ишлар (хусусан, вояга етмаганлар томонидан содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар ёки прокурор протести асосида қайта кўрилаётган ишлар) бўйича прокурорнинг иштироки процессуал жиҳатдан муҳим зарурат ҳисобланади [4].

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни бевосита кўриб чиқиш босқичида прокурорнинг фаолияти ўзига хос процессуал ҳаракатлар мажмуини ташкил этади. Бу босқичда прокурор суд ёки маъмурий комиссия (ёхуд бошқа ваколатли орган) томонидан иш ҳолатларининг тўлиқ, ҳар томонлама ва холисона ўрганилишини таъминловчи фаол иштирокчи сифатида ҳаракат қилади [1].

Прокурорнинг мазкур босқичдаги асосий процессуал ваколатлари ва ҳаракатлари қуйидаги йўналишларда намоён бўлади:

Далилларни текширишда иштирок этиш: Прокурор маъмурий иш бўйича тўпланган барча ҳужжатлар, баённомалар, фото ва видеоёзувлар, гувоҳлар ва жабрланувчиларнинг кўрсатмаларини, шунингдек, эксперт

хулосаларини текширишда фаол қатнашади. У иш бўйича сўроқ қилинаётган шахсларга (ҳуқуқбузар, жабрланувчи, гувоҳ, мутахассис ва эксперт) бевосита саволлар бериш ҳуқуқига эга [2].

Процессуал илтимосномалар киритиш: Агар маъмурий иш бўйича далиллар тўплами етарли бўлмаса, прокурор қўшимча далилларни талаб қилиб олиш, экспертиза (масалан, суд-тиббий ёки суд-автотехника) тайинлаш, қўшимча гувоҳларни чақириш ёки ишни қайта текшириш юзасидан асослантирилган илтимосномалар тақдим этади.

Иш юритишни тўхтатиш ёки тугатиш бўйича фикр билдириш: МЖтКнинг 271-моддасида белгиланган маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни истисно этувчи ҳолатлар (қилмишда таркибнинг йўқлиги, зарур мудофаа ёки охирги зарурат ҳолати, жавобгарликка тортиш муддатининг ўтганлиги) мавжуд бўлган тақдирда, прокурор ишни тугатиш тўғрисида асосли фикр билдиради [4].

Ишни мазмунан кўриб чиқишнинг якуний қисмида прокурорнинг хулоса бериш институти марказий ўрин тутади. МЖтКнинг 297-моддасига мувофиқ, прокурор иш бўйича келиб чиққан барча саволлар юзасидан ўз хулосасини баён қилади [1]. Прокурор хулосаси мазмунан қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлиши шарт:

Хулосанинг таркибий қисми	**Мазмун-моҳияти ва мақсади**
Ҳуқуқий квалификация	Шахснинг ҳаракатлари МЖтКнинг айнан қайси моддаси (қисми) диспозициясига мос келиши юзасидан ҳуқуқий баҳо бериш
Айбнинг исботланганлиги	Тўпланган далиллар шахснинг айбини тўлиқ ва шубҳасиз тасдиқлашини асослаб бериш
Жазо тури ва миқдори	Қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражаси, ҳуқуқбузарнинг шахси, моддий аҳволи ҳамда енгиллаштирувчи/оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда адолатли жазо чорасини тавсия этиш

Амалиётда шуни ҳисобга олиш лозимки, прокурор хулосаси суд ёки ваколатли орган учун мажбурий юридик кучга эга эмас (қатъий кўрсатма ҳисобланмайди), балки тавсиявий, аммо чуқур ҳуқуқий асосга эга фикрдир [5]. Судья ёки мансабдор шахс ўз қарорини ички ишончи ва қонун талабларига асосланиб чиқаради. Бироқ, судья қарорида прокурор хулосасидан фарқли хулосага келган бўлса, ўз қарорида нима сабабдан прокурор таклифи қабул қилинмаганлигини далиллар билан асослаб бериши талаб этилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритишда прокурор иштироки институтининг амалдаги ҳолати таҳлили ушбу соҳада процессуал нормаларни такомиллаштиришни тақозо этувчи бир қатор масалалар мавжудлигини кўрсатмоқда. Энг асосий муаммолардан бири – қонунчиликда прокурорнинг қайси тоифадаги маъмурий ишларда иштирок этиши шарт (мажбурий) эканлиги мезонларининг тўлиқ ва аниқ белгиланмаганлигидир. Амалдаги МЖтКнинг 297-моддаси прокурорга ишларда иштирок этиш «ҳуқуқи»ни беради, бироқ иштирок этишнинг мажбурий ҳолатларини мустаҳкамламайди [1]. Бу эса муайян даражада ҳуқуқни қўллаш амалиётида номутаносибликларни юзага келтиради.

Шу муносабат билан, маъмурий ишларни кўриб чиқишда прокурор иштироки институтининг самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги илмий-амалий тавсиялар илгари сурилади:

Биринчидан, маъмурий қамоқ жазоси назарда тутилган ишларда прокурорнинг мажбурий иштирокини қонунан мустаҳкамлаш. Маъмурий қамоқ инсоннинг энг олий қадрияти бўлган шахсий эркинлигини муайян муддатга чеклаш билан боғлиқ жазо тури ҳисобланади. Шу боис, МЖтК нормаларига маъмурий қамоқ назарда тутилган моддалар (масалан, майда безорилик, ички ишлар ходимининг қонуний талабларига бўйсунмаслик ва ҳ.к.) бўйича ишларни судда кўришда прокурор иштирокини мажбурий қилиб белгилаш инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш кафолатини кескин оширади [3].

Иккинчидан, ижтимоий ҳимояга муҳтож шахсларга оид ишларда прокурор иштирокини таъминлаш. Вояга етмаганлар, муомалага лаёқатсиз ёки жисмоний/руҳий нуқсонлари сабабли ўз ҳуқуқларини мустақил ҳимоя қила олмайдиган шахсларга оид маъмурий ишларни кўриш жараёнида прокурорнинг қатнашиши қатъий талаб сифатида кодексда ўз ифодасини топиши лозим.

Учинчидан, прокурор хулосасининг процессуал шакли ва моҳиятини стандартлаштириш. Прокурор томонидан бериладиган оғзаки ва ёзма хулосаларнинг тузилиши, унда далилларга баҳо бериш ва жазо чорасини асослаш бўйича ягона методологик кўрсатмаларни ишлаб чиқиш лозим. Бу ўз навбатида прокурорларнинг суд процессларидаги масъулиятини ва хулосаларнинг сифатини оширади [5].

Тўртинчидан, масофавий ва рақамли иштирокни кенгайтириш. Суд ва ваколатли органларда маъмурий ишларни кўришда видеоконференцалоқа тизимларидан фойдаланиб прокурор иштирокини таъминлаш имкониятини қонунчиликда тўлиқ легаллаштириш, вақт ва ресурсларни тежаш баробарида жараёнларнинг тезкорлигини кафолатлайди.

Хулоса қилиб айтганда, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларда прокурор иштироки – бу жазолаш воситаси эмас, балки аввало қонун устуворлиги, процессуал адолат ва инсон ҳуқуқларининг ишончли кафолатидир. Прокурорнинг ушбу йўналишдаги процессуал фаолиятини янада такомиллаштириш маъмурий одил судловнинг шаффофлиги ва сифатини янги босқичга олиб чиқишга хизмат қилади.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси: 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 3-сонга илова. (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, расмий манба: lex.uz).

2. Маъмурий суд ишларини юритиш: Дарслик / Ю.ф.д., проф. Х. Т. Одилқориев таҳрири остида. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2019. – Б. 145–152.

3. Ахмедова С. Т. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича иш юритишда инсон ҳуқуқлари кафолатлари: Ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2021. – Б. 92–99.

4. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига шарҳлар / Умумий таҳрир остида. – Тошкент: Адолат, 2018. – Б. 410–416.

5. Прокурор назорати: Дарслик / Муаллифлар жамоаси; ю.ф.д., проф. Б. Пўлатов таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси, 2020. – Б. 260–268.